

Kęstutis PUKELIS, Nora PILEIČIKIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas • Vytautas Magnus University

STUDIJŲ KOKYBĖ: STUDIJŲ REZULTATŲ PARADIGMA

THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION: PARADIGM OF STUDY OUTCOMES

SANTRAUKA

Studijų rezultatai yra nepaprastai svarbus studijų kokybės parametras. Jie atspindi studijų ir darbo rinkos poreikių sąryšį, lemia vidinę studijų programos studijų turinio sąrangą ir rengimo logiką; studijų tikslų seką, jų konkretumą, studijų turinį, metodus, studentų pasiekimų vertinimo kriterijus ir metodiką, studijoms reikalingus materialinius, intelektualinius, laiko ir finansinius išteklius. Studijų rezultatai palengvina programos apibūdinimą, jos vidinį ir išorinį įvertinimą, tarnauja standartų bei kokybės sistemos palaikymui ir tobulinimui, yra svarbūs įgyvendinant lengvai palyginamą kvalifikacijų ir diplomų pripažinimo sistemą Europos aukštojo mokslo erdvėje. Šiame straipsnyje bandoma išsamiau atskleisti studijų rezultatų reikšmę studijų kokybei ir pagrįsti svarbiausius studijų kokybės vertinimo metmenis studijų rezultatų paradigmoje.

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ APIBRĖŽIMAI

- *Dėstytojo dalykinės srities kvalifikacija* – dėstomo studijų dalyko/modulio žinių, gebėjimų ir požiūrių sistema.
- *Dėstytojo kvalifikacija* – dalykinės, mokslinės ir didaktinės srities kvalifikacijų sistema.
- *Dėstytojo didaktinės srities kvalifikacija* – studijų dalyko/modulio ar studijų programos rengimo ir realizavimo gebėjimai.
- *Dėstytojo mokslinės srities kvalifikacija* – gebėjimas atlikti mokslinius tyrimus plėtoti savo dalykinės bei didaktinės srities kvalifikacijas.
- *Kompetencija* – žmogaus funkcinis gebėjimas atlikti tam tikrą profesinės veiklos dalį (operaciją ar užduotį) realioje ar imituojamoje situacijoje remiantis atitinkamų žinių, gebėjimų ir požiūrių sistema. Profesinei veiklai atlikti reikalingų kompetencijų sistema vadinama kvalifikacija.
- *Kvalifikacija* – žmogaus tinkamumo tam tikrai profesinei veiklai atlikti formalaus pripažinimo laipsnis, kurį lemia turimos žinios, gebėjimai ir nuostatos. Kvalifikacijos turinį sudaro kompetencijų sistema.
- *Kompetentingumas* – kokybiškas ir patikimas profesinės veiklos atlikimas, kurį laiduoja turima kvalifikacija ir toje veikloje įgyta patirtis.
- *Studijų pasiekimai* – studijų metu studento įgytos žinios, gebėjimai ir vertybės – subjektyvūs studijų rezultatai.
- *Socialinė partnerystė* – aukštojo mokslo institucijos, visuomeninių ir verslo organizacijų bendradarbiavimas siekiant kokybiško specialistų parengimo.
- *Studijų dalykas/modulis* – studijų programos sudėtinė dalis, suteikianti tam tikrų kompetencijų, būtinų konkrečiam išsilavinimui ir/ar kvalifikacijai įgyti.

ABSTRACT

Study outcomes are an immensely important parameter of higher education quality. They reflect the relationship between studies and labour market needs; determine the framework and internal logics of study programme curriculum: sequence of study objectives, their particularity, study content, methods, student achievement assessment criteria and methodology, material, intellectual, time and financial resources necessary for studies. Study outcomes facilitate the description of the study programme, its internal and external evaluation, serve the maintenance of standards and quality system, and are important in implementing an easily comparable qualification and diploma recognition system in the European higher education area. This article is intended to reveal the importance of study outcomes for study quality in a more comprehensible way and to substantiate the main aspects of quality assessment of higher education in study outcomes paradigm.

DEFINITIONS OF KEY WORDS

- *Teacher qualification in the subject area* – a system of knowledge, skills and approaches of the study subject/module.
- *Teacher qualification* – a system of qualifications in the subject, scientific and didactical area.
- *Teacher qualification in didactical¹ area* – skills in study subject/module or study programme design and realization.
- *Teacher qualification in the scientific area* – skills to develop qualifications in the subject and didactical area by performing research.
- *Competency* – human's functional ability to carry out a certain part of professional activity (operation or assignment) in a real or imitated situation on the basis of a system of appropriate knowledge, skills and approaches. A system of competencies to perform a professional activity is called a qualification.
- *Qualification* – a formal degree recognising person's suitability to perform a certain professional activity, based on the available knowledge, skills and dispositions. The content of qualification consists of the system of competencies.
- *Competence* – a qualified and reliable performance of professional activity, ensured by the available qualification and experience, acquired in this area.
- *Study achievements* – student's knowledge, skills and values acquired during the studies – subjective study outcomes.
- *Social partnership* – cooperation between higher education institutions, societal and business organizations aiming at preparation of qualified specialists.
- *Study subject/module* – a constituent of study programme which provides certain competencies necessary for the acquisition of particular education and/or qualification.

¹ Didactics in Lithuania as well as in many other countries is understood as the theory of curriculum design and teaching/learning both.

- *Studijų dalyko/modulio studijų turinys* – studijų programos studijų turinio dalis, apimanti savarankiškus studijų rezultatus, tikslus, dalyko turinį, metodus, pasiekimų vertinimo kriterijus ir metodiką, būtina konkrečiam išsilavinimui ir/ar kvalifikacijai įgyti.
- *Studijų kokybė* – aukštosios mokyklos suteikiamų sąlygų tinkamumas asmens saviugdai plėtoti ir kvalifikacijai įgyti.
- *Studijų programa* – struktūruotas ir nuoseklus teorinių ir praktinių studijų parametrų (studijų rezultatų, tikslų, turinio, dėstyto ir studijavimo metodų, priemonių, akademinio personalo bei materialinių išteklių) visuma, taip pat šios visumos aprašymas, sudarantis vieningą sistemą ir nusakantis reikalavimus konkrečiam išsilavinimui ir/ar kvalifikacijai įgyti.
- *Studijų programos studijų turinys* – studijų procesas, sąlygojantis tam tikro lygio kvalifikacijos pripažinimą.
- *Studijų programos vadovas* – mokslinį ir akademinį vardą turintis dėstytojas, planuojantis, organizuojantis, įgyvendinantis ir tobulinantis studijų programos studijų kokybę bei jos konkurencingumą aukštojo mokslo sistemoje.
- *Studijų rezultatai* – objektyvūs visuomenės ir darbo pasaulio reikalavimai, atsispindintys studijų išdavoje įgyjamose kompetencijose, kurios būtinos, kad absolventui būtų pripažinta kvalifikacija.
- *Studijų turinys* – visų aukštosios mokyklos akademinės bendruomenės narių pastangų suma, kuria siekiama realizuoti studijų procesą, kad ir kur jis vyktų – aukštojoje mokykloje ar už jos ribų. Skiriamas studijų dalyko arba studijų programos studijų turinys.

IVADAS

Šiame straipsnyje neieškoma „teisingų“ atsakymų į klausimus, kokios ir kodėl būtų tokios turėtų būti aukštojo mokslo studijos, kokia studijų filosofija – absolventų rengimas darbo rinkai („funkcinių kompetencijų“ plėtotė) ar prielaidų demokratinės visuomenės plėtotei („pažintinių kompetencijų“ plėtotė) užtikrinimas – turėtų dominuoti. Akivaizdu, kad demokratijos plėtotė ir būsimų absolventų įsidarbinimas yra tarpusavyje susiję ir vienodai svarbūs studijų tikslai. Išsilavinimo vertingumas tiesiogiai siejasi su jo pritaikomumu asmens ir visuomenės poreikių tenkinimui. Išsilavinimas turi turėti konkretų turinį ir praktinį pritaikomumą. Trečia vertus, Lietuvoje privalomo išsilavinimo kaip fenomeno, judėjimas istorinės slinkties paradigma mokymosi ir studijų ilgėjimo kryptimi yra akivaizdus: nuo privalomo pradinio išsilavinimo iki privalomo septynmečio, o vėliau aštuonmečio ir dešimtmečio mokymosi pagrindinėje mokykloje. Galima prognozuoti, kad netrukus privalomo išsilavinimo cenzu taps vidurinis išsilavinimas, dar vėliau ir pirmoji aukštojo mokslo pakopa. Sparti mokslo ir technologijų pažanga leidžia tai prognozuoti.

Šio tyrimo *hipotezė* pirmiausia rėmėsi prielaida, kad Lietuvos aukštųjų mokyklų dėstytojai palyginti neblogai išmano savo dėstomo studijų dalyko studijų turinį, turi tam tikras tyrimų planavimo, organizavimo ir realizavimo kompetencijas, kurias įgyja magistrantūros ar doktorantūros studijų metu, tačiau jų didaktinės kompetencijos studijų dalyko ar studijų programos studijų turinio rengimui ir realizavimui yra nepakankamai išplėtos. Dėl objektyvumo būtina pripažinti, kad hipotezės moksliniam patvirtinimui ar paneigimui atliekama

- *Study subject/module curriculum* – a part of study programme curriculum including independent study outcomes, objectives, subject content, methods, achievement assessment criteria and methodology, necessary for the acquisition of particular education and/or qualification.
- *Quality of higher education* – suitability of conditions provided by higher education institution for person's self-development and qualification acquisition.
- *Study programme* – a entirety of structured and consistent theoretical and practical study parameters (study outcomes, objectives, content, teaching and studying methods, means, academic personnel and material resources), also the description of this entirety, creating a unified system and outlining requirements for concrete education and/or qualification acquisition.
- *Study programme curriculum* – study process which determines the recognition of qualification on a certain level.
- *Study programme supervisor* – a teacher who holds a scientific and an academic degree, who plans, organises, implements and develops study programme study quality and its competitiveness in the system of higher education.
- *Study outcomes* – objective requirements of the society and the world of work, reflected in the competencies necessary for the recognition of the graduate's qualification, acquired as a result of studies.
- *Curriculum* – the sum of the efforts of all higher education school academic community members, seeking to realise the study process irrespective of where and when it is happening – at a higher education institution or outside it. Two terms are distinguished: study subject/module curriculum and study programme curriculum.

INTRODUCTION

This article is not intended to search for “right” answers to the questions about what kind of higher education studies, what kind of study philosophy – training the graduates for the labour market (“development of functional competencies”) or ensuring conditions for the development of a democratic society (“development of cognitive competencies”) – should dominate and why. It is evident that the development of democracy and employment of the prospective graduates are interrelated and equally important study objectives. The worth of educational background is directly related to its adaptability in meeting personal and societal needs. Educational background should have a concrete content and practical adaptability. Furthermore, it is evident that compulsory education in Lithuania as a phenomenon has moved alongside the paradigm of historical development towards the direction of elongation of learning and studies: from compulsory primary education to compulsory seven-year education and later to eight-year and ten-year compulsory education in the basic school. Rapid advancement of science and technologies allows prognosticating that soon the census of compulsory education will be upper-secondary education and soon afterwards – the first stage of higher education.

The *hypothesis* of the research first of all was based on the assumption that Lithuanian higher education school teachers have a comparatively good knowledge of the study subject content and have certain research planning, organization and realization competencies, acquired in Master or Doctoral studies; however, their didactical competencies for the design and realization of the study subject or study programme curriculum are insufficiently developed. With respect to objectivity it is necessary to ac-

mažai nuoseklių, sistemiskų ir logiškai pagrįstų tyrimų. Dėstytojų didaktinės srities kvalifikacijai skirti tyrimai yra negausūs ir atsitiktiniai. Šiame straipsnyje bandysime nubrėžti tokio būsimos tyrimo metmenis.

Dalis Lietuvos akademinės bendruomenės per mažai vertina dėstytojų didaktinės srities kvalifikacijos svarbą studijų kokybei. Mažokai dėmesio skiriama ir būtinybei tirti šį fenomeną, gautų tyrimų rezultatų pagrindu formuluoti dėstytojų profesinio tobulėjimo poreikius ir juos tenkinti dėstytojų didaktinio tobulėjimo centruose (apie pastarųjų veiklą Lietuvos aukštojo mokslo institucijose kol kas nėra kalbama). Nemažai dėstytojų yra įsitikinę, jog jiems pakanka gerai išmanyti dėstomo studijų dalyko studijų turinį bei gebėti atlikti mokslinius tyrimus, kurie sąlygoja jų dalykinės srities kvalifikacijos tobulėjimą.

Šiame straipsnyje nesieksime išsamesnės didaktinės srities kvalifikacijos sampratos teorinės analizės. Ji paliekama „už kadro“, pateikiant tik apibrėžimą ir viliantis, kad skaitytojas didaktinės srities kvalifikacijos sampratą „atkoduos“ iš straipsnio turinio. Straipsnio autoriai supranta, kad ateityje būtina pateikti išsamesnę teorinę dėstytojų didaktinės srities kvalifikacijos fenomeno analizę. Šiame straipsnyje pirmiausia siekta: a) atskleisti *studijų rezultatų* reikšmę ir vaidmenį studijų turinio rengimo ir realizavimo kokybei; b) parengti empirinio tyrimo metmenis siekiant nustatyti studijų programų kokybę studijų rezultatų paradigmoje, kad vėliau būtų galima c) gauti pirminius duomenis apie universitetų ir kolegijų studijų programų vadovų didaktinį kompetentingumą rengiant ir realizuojant studijų programų studijų turinį, jų atvirumą socialinei aplinkai nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu bei pan. Išsamesni tokių tyrimų rezultatai leistų ateityje formuluoti universitetų ir kolegijų studijų programų vadovų bei dėstytojų mokymosi poreikius ir tobulinti jų didaktinės kvalifikacijos kompetencijas.

Straipsnyje „studijų programa“ suprantama kaip studijų turinio, sąlygojančio tam tikros kvalifikacijos pripažinimą (tuo „studijų programa“ skiriasi nuo „studijų dalyko“), aprašymas („apraška“ arba dokumentas, kuriame pateikiama svarbiausia informacija apie tai kaip studijų turinys reiškiasi ir kas jame gali būti *matuojama* bei *vertinama*). „Studijų turiniu“ laikomi visi *matuojami* ir *nepamatuojami* veiksniai („būtis“), darantys įtaką studentui studijų proceso metu. Vadinasi, galime skirti „studijų dalyko studijų turinį“ ir „studijų programos studijų turinį“.

1 TRUMPA LIETUVOS AUKŠTOJO MOKSLO SISTEMOS CHARAKTERISTIKA

Lietuvoje egzistuoja binarinė aukštojo mokslo sistema, skiriamos universitetinės ir neuniversitetinės studijos (Aukštojo mokslo įstatymas, 2000). Universitetinės studijos vyksta universiteto statusą (universitetuose arba akademijose) turinčiose aukštojo mokslo institucijose, o neuniversitetinės studijos – kolegijose. Universitetai ir kolegijos teikia skirtingo profilio aukštąjį išsilavinimą, sudaromos skirtingos galimybės siekti aukštesnių kvalifikacinių laipsnių.

Universitetinių studijų paskirtis – rengti plataus profilio specialistus, pasirengusius analitinei projektinei

knowledge that in order to confirm or reject the hypothesis in a scientific way too little consistent, systematic and logically grounded research has been performed. Research into teacher didactical area qualifications is episodic and not abundant. This article is intended to outline a draft for such prospective research.

Part of Lithuanian academic community place too little value upon the impact of teacher didactical qualifications upon the study quality. Little attention is devoted to the necessity to research this phenomenon and, on the basis of the obtained research outcomes, to formulate teacher professional development needs and satisfy them in teacher didactical development centres (the activity of such centres has not been discussed in the Lithuanian higher education institutions yet). A number of teachers are convinced that it is enough to have a good knowledge of the subject study content and be able to perform scientific research, which in its turn causes the development of their subject area qualification.

This article is not intended to provide a comprehensive analysis of the didactical area qualification concept. It is left as if a “voice-over”, presenting only a definition and expecting that a reader will “decode” the concept of didactical qualification from the content of the article. The authors of the article realise that it is necessary to present a more comprehensive theoretical teacher didactical qualification phenomenon analysis in the future. This article, first of all, is intended to: a) reveal the importance of *study outcomes* and their role in the quality of study programme curriculum development and realization; b) prepare an outline for empirical research aiming at determining study programme quality in the study outcome paradigm, so that later it would be possible to c) obtain initial data about the didactical competence of university and college study programme supervisors in preparing and realising study programme curriculum, their openness to the social environment on the national and international levels, and etc. More comprehensive findings of such research would lead to the formulation of university and college study programme supervisors and teachers learning needs and development of their didactical qualification competencies in the future.

In the article, “study programme” is understood as a description of study content which determines the recognition of a certain qualification (in this way “study programme” differs from “study subject”), a “manifestation” or a document where the most important information is presented on how the study programme is expressed and what can be *measured* and *assessed* there. Study programme curriculum is comprised of all the *measurable* and *non-measurable* factors (“existence”) which exert impact upon the student in the study process. It is evident then that a differentiation can be made between the “study subject content” and “study subject curriculum” or between “study programme content” and “study programme curriculum”.

1 BRIEF CHARACTERISTIC OF LITHUANIAN HIGHER EDUCATION SYSTEM

In Lithuania there exists a binary higher education system which offers university and non-university studies (Law on Higher Education, 2000). University studies are provided at higher education institutions that hold university status (universities or academies), whereas non-university studies are provided at colleges. Universities and colleges offer higher education of a different profile and create different opportunities to pursue higher qualification degrees.

ir praktinei profesinei veiklai, moksliniams tyrimams bei akademiniam darbui aukštojo mokslo sistemoje, sugebančius prisitaikyti prie skirtingų veiklos krypčių ir ilgą laiką išlaikyti konkurencingumą darbo rinkoje. Universitetuose organizuojamos trijų pakopų studijos: pirmos (bakalauras), antros (magistrantūra ir specialiosios profesinės studijos) ir trečios pakopos (doktorantūra, rezidentūra ir meno aspirantūra) (Aukštojo mokslo įstatymas, 2000).

Neuniversitetinių studijų paskirtis – rengti specialistus, įgyjančius aukštąjį išsilavinimą tiesioginei praktinei profesinei veiklai, konkrečiai darbo vietai gamybos, verslo, paslaugų, administravimo ar kitokio profilio institucijose (Aukštojo mokslo įstatymas, 2000). Neuniversitetinės studijos yra į praktinę veiklą orientuotos aukštosios pirmos pakopos profesinės studijos, kai be aukštojo išsilavinimo įgyjama dar ir profesinė kvalifikacija. Po šių studijų galimybė nuosekliai pereiti į antrąją universitetinių studijų pakopą nesuteikiama.

Universitetinių studijų programos orientuotos į mokslu grįstas studijas, gilų teorinį parengimą, paremtą mokslinių tyrimų medžiaga, o neuniversitetinių studijų programos orientuotos į konkretų praktinį parengimą profesijai, paremtą praktiniais darbo įgūdžiais ir žiniomis apie pažangias technologijas. Skirtingos studijų programų pakraipos lemia ir skirtingą studijų programos studijų dalykų struktūrą:

- universitetinių studijų programų studijų dalykų turinyje daugiausia dėmesio skiriama teorinėms studijoms ir savarankiškomis darbo formoms naudojantis mokslinės informacijos šaltiniais bei tyrimo metodais. Praktiniai užsiėmimai ir laboratoriniai darbai labiau orientuoti į mokslinių uždavinių sprendimo modeliavimą ir tiriamojo darbo įgūdžių įgijimą.

- neuniversitetinių studijų programų studijų dalykų turinyje daugiausia dėmesio skiriama teoriniu parengimu grindžiamų praktinių žinių ir profesinių įgūdžių formavimui. Praktiniai užsiėmimai vyksta kolegijų laboratorijose ar dirbtuvėse modeliuojant procesus ar realias situacijas ir/arba įmonėse, mokantis darbo vietoje (Targamadžė A. ir kt., 2000).

Nuosekliųjų neuniversitetinių ir pirmosios pakopos universitetinių studijų programų studijų turinys sudaromas pagal studijų krypties reglamentą, kurio paskirtis – nustatyti tos krypties studijų rezultatus (nustatomos žinios, mokėjimai ir įgūdžiai, kurie turi būti įgyjami studijuojant tam tikros krypties programose), tikslus, suteikiamas kvalifikacijas, studijų dalykų turinį, metodus, formas ir kt. Į atitinkamos krypties neuniversitetinių studijų reglamento dalį turi būti įtraukti ir atitinkamų profesinio rengimo standartų reikalavimai, nurodytos įgyjamos darbo rinkos poreikius atitinkančios kompetencijos ir specializacijos.

Vadinasi, universitetinėse studijose daugiau dėmesio skiriama tyrimų organizavimo praktikai, kurių metu įsisavinami teoriniai dalyko pagrindai, jų pritaikymo įvairiose situacijose būdai, modeliuojami atskiri profesinės veiklos elementai, mokomasi taikyti teorines žinias praktikoje. Kolegijose daugiau dėmesio skiriama praktiniams užsiėmimams realiose darbinėse situacijose, čia studentas susipažįsta su darbo vietos specifika, darbo organizavimu, įgyja konkrečios darbinės veiklos įgūdžių.

Universitetinėse ir neuniversitetinėse studijose taikomi bendrieji studijų programų rengimo principai. Iš pagrindinių studijų programų komponentų išskiriama stu-

The purpose of university studies is to educate specialists of a broad profile, ready for analytical project and practical professional activity, scientific research and academic work in the system of higher education, able to adapt to different activity fields and maintain competitiveness in the labour market for a long time. Universities organise studies on three levels: the first level - Bachelor studies, the second level - Master and Special professional studies, and the third level - Doctoral studies, Residenture studies and Doctoral studies of Art (Law on Higher Education, 2000).

The purpose of non-university studies is to prepare specialists with higher education for direct practical professional activity, concrete working place in the manufacturing, business, service or any other profile institutions (Law on Higher Education, 2000). Non-university studies are first level professional studies oriented to practical activity, providing both professional qualification and higher education. These studies do not provide opportunity for sequential transfer to the second university study level.

University study programmes are oriented to science-based studies, deep theoretical education, based on scientific research material, whereas non-university study programmes are oriented to concrete practical preparation for a profession, grounded on practical work skills and knowledge about advanced technologies. Different study programmes determine a different structure of study programme study subjects:

- University study programme study subject content is mainly focused on theoretical studies and independent work forms, using information resources and research methods. Practical sessions and laboratory work are more oriented to modelling scientific problems and acquisition of research work skills.

- Non-university study programme study subject content is mainly focused on the formation of practical knowledge and professional skills based on theoretical preparation. Practical sessions are performed in college laboratories or workshops modelling the processes or real situations and/or in enterprises learning on the job-place (Targamadžė A. et al, 2000).

The study curriculum of subsequent non-university and first level university study programmes is designed according to the study field guidelines; its purpose is to determine study outcomes in this field (knowledge, abilities and skills which should be acquired studying in a certain field programme), objectives, provided qualifications, study subject content, methods, forms and etc. The requirements of professional education standard, the indicated acquired competencies and specialisations that meet labour market needs should also be included in non-university study guidelines of an appropriate field.

It is obvious that more attention is devoted in university studies to research organization practice, during which the theoretical basics of the subject are acquired, as well as ways of their application in various situations; separate professional activity elements are modelled and experience is gained how to apply theoretical knowledge in practice. In colleges more attention is devoted to practical sessions in real work situations where the student gets acquainted with the specificity of the workplace, work organization and acquires concrete work skills.

General study programme development principles are applied both at universities and at non-university studies. With regard to the main components of the study pro-

dentų pasiekimų vertinimo sistemos dalis, apimanti baigiamųjų darbų ar/ir valstybinių egzaminų rengimo ir vertinimo ypatumus, kurie universitetuose ir kolegijose yra skirtingi.

2 STUDIJŲ REZULTATŲ VAIDMUO STUDIJŲ PROGRAMŲ RENGIME

Studijų rezultatų apibrėžimas yra naudingas visoms studijų kokybe suinteresuotoms visuomenės grupėms. Studijų rezultatai suteikia išsamią informaciją apie žinias, supratimą ir gebėjimus, kuriuos turi būti įgijęs absolventas, sėkmingai užbaigęs studijas ar tam tikrą studijų pakopą. Studijų rezultatai atspindi studijų ir darbo rinkos poreikių sąryšį, akademinės bendruomenės atstovų bendradarbiavimą su socialiniais partneriais, lemia vidinę studijų programos sąrangą ir rengimo logiką bei jos kokybę: studijų tikslų seką bei konkretumą, studijų dalykų turinį ir metodus, studentų pasiekimų vertinimo kriterijus ir vertinimo metodiką, studijoms reikalingus materialinius, intelektualinius, laiko ir finansinius išteklius bei kt. Kita vertus, apibrėžti studijų rezultatai palengvina studijų programos suvokimą, jos vidinį ir išorinį įvertinimą ir kvalifikacijų pripažinimą, yra labai naudinga standartų ir kokybės sistemai palaikyti ir tobulinti.

Bolonijos proceso dokumentuose akcentuojama studijų rezultatų svarba kuriant lengvai palyginamą kvalifikacijų ir diplomų pripažinimo sistemą. Studijų rezultatai, atsispindintys kompetencijose (angl. *competencies*), yra viena svarbiausių vieningos europinės aukštojo mokslo erdvės sukūrimo prielaidų.

Lietuvos aukštojo mokslo sistemoje studijų rezultatų principas yra palyginti naujas veiksnys, aktualus ir svarbus universitetinių bei neuniversitetinių studijų programų kokybei užtikrinti.

Studijų rezultatai apima žinias, supratimą ir gebėjimus, kuriuos turi pasiekti studentas, sėkmingų studijų etapo pabaigoje. Tie rezultatai atspindi objektyvius darbo rinkos ir/ar visuomenės keliamus reikalavimus studijų turiniui, kurie apibrėžiami per įgyjamų kompetencijų sistemą – suteikiamą kvalifikaciją (Laužackas R., Pukelis K., 2000). Kvalifikaciją arba atitinkamų kompetencijų sistemą (studijų rezultatus) nustato ir užsako socialiniai partneriai – tam tikrų visuomenės ir darbo pasaulio organizacijų, bendradarbiaujančių su aukštąja mokykla, atstovai. Studijų rezultatai yra pagrindinis, pirminis atskaitos taškas studijų programos rengimo procese. Jie apima studijų programos ir konkrečių studijų dalykų studijų tikslų formulavimą bei jų eiliškumo studijų procese nustatymą, studijų tikslų pasiekimui tinkamą studijų dalykų turinio, dėstymo ir studijų metodų bei priemonių parinkimą, studijų trukmę, studentų pasiekimų vertinimo kriterijus ir metodus ir kt. Studijų rezultatų apibrėžimas pirmiausia yra socialinių partnerių – darbdavių, profesinių asociacijų, profesinių sąjungų, politikų prerogatyva, nes jie ne tik finansuoja studijas, bet būdami „vartotojais“ yra suinteresuoti parengiamų specialistų kokybe.

Neabejotina, kad apibrėžiant studijų rezultatus itin svarbus tiesioginių studijų dalyvių – absolventų, studentų ir dėstytojų – vaidmuo. Aukštojo mokslo sistemos atstovai kartu su socialiniais partneriais apibrėžia ir tikslina studijų rezultatus, kurie tampa „standar-

gramme it is possible to distinguish student achievement assessment part which includes peculiarities of the final work or/and state examination preparation and assessment; however, they are different at universities and at colleges.

2 ROLE OF STUDY OUTCOMES IN STUDY PROGRAMME DEVELOPMENT

The definition of study outcomes is useful for all framework and societal groups interested in study quality. Study outcomes provide comprehensive information about knowledge, understanding and skills that the graduate should have acquired after successful completion of studies or a certain study level. Study outcomes reflect the relationship between studies and labour market needs, cooperation between the representatives of the academic community with social partners; it determines the framework and internal study programme development logics and its quality: the sequence of study objectives and their concrete nature, study subject content and methods, student achievement assessment criteria and assessment methodology, material, intellectual, time and financial resources necessary for studies and etc. On the other hand, the defined study outcomes make it easier to understand a study programme, its internal and external assessment and qualification recognition; they are also very useful for the maintenance and development of the standards and quality system.

The importance of study outcomes in creating a system of recognition of easily comparable qualifications and diplomas is emphasised in the documents of the Bologna process. Study outcomes reflected in competencies form is one of the most significant assumptions for the development of a common European higher education area.

The principle of study outcomes is a relatively new factor in the Lithuanian system of higher education, relevant and important for university and non-university study programme quality assurance.

Study outcomes include knowledge, skills, understanding and values which should be acquired at the end of successful study process. These outcomes reflect objective requirements rose for the curriculum by the labour market and/or society and defined through the system of acquired competencies – a provided qualification (Laužackas R., Pukelis K., 2000). Qualification or a system of appropriate competencies (study outcomes) is determined and contracted by social partners – representatives of certain organizations in the society and the world of work that cooperate with higher education institution. Study outcomes are the basic point of reference in the study programme development process. They include the formulation of the study programme and concrete study subjects and determining of their priorities in the study process, choice of the proper study subject content, teaching and studying methods and aids necessary to achieve study objectives, study duration, student achievement assessment criteria and methods, and etc. Study outcomes definition is, first of all, a prerogative of social partners, i.e. employers, professional associations, trade unions and politicians as they not only finance studies but, as consumers, are also interested in the quality of the prepared specialists.

No doubt that the role of direct study participants, i.e. graduates, students and teachers, is of utmost importance in defining study outcomes. Representatives of higher education system together with social partners define and revise study outcomes which become a “standard” in assess-

tu” vertinant studentų pasiekimus ir pripažįstant jiems kvalifikaciją. Kita vertus, socialinės partnerystė užtikrina aukštojo mokslo institucijų ir jos padalinių bendradarbiavimą su darbo pasaulio atstovais ir kitomis suinteresuotomis visuomenės grupėmis.

Studijoms, kurios grindžiamos studijų rezultatais, būdingi šie ypatumai: a) aiškiai apibrėžti studijų rezultatai; b) studentas yra studijų proceso ašis; c) svarbiausias studijų kokybės kriterijus yra studentų studijų pasiekimų atitikimas studijų rezultatams (apibrėžtoms kompetencijoms), o ne pats studijų turinys, studijų metodai ar jų trukmė. Išvardinti parametrai reiškia, kad ne tik socialiniai partneriai, bet ir dėstytojai bei studentai turi būti įtraukiami į studijų rezultatų planavimą, kurie lemia būsimų studijų kokybę. Vadinasi, už studijų kokybę yra atsakingi tiek socialiniai partneriai, tiek dėstytojai, absolventai ir studentai.

Aiškūs studijų rezultatai yra svarbi pradinė pozicija rengiant bei tobulinant studijų turinį. Neretai net mokslinėje literatūroje studijų tikslai (angl. *study objectives or learning objectives*) painiojami su studijų rezultatais (angl. *study outcomes or learning outcomes*) arba studijų rezultatai su studentų studijų pasiekimais (*student achievements or learning achievements*). *Studijų tikslai* yra ketinimai, kuriuos reikia pasiekti per tam tikrą studijų laikotarpį; *studijų rezultatai* – objektyvūs visuomenės ir darbo pasaulio reikalavimai studijų išdavoje įgyjamoms kompetencijoms, kurių pagrindu absolventui pripažįstama kvalifikacija. *Studentų studijų pasiekimai* yra subjektyvioji studijų rezultatų dalis. Studento studijų pasiekimai gali viršyti apibrėžtus studijų rezultatus arba gali jų nesiekti, nes tai yra studento studijų pastangų, gabumų, gebėjimų, dėstytojų kvalifikacijos, institucijos materialinių ir finansinių išteklių ir kitų veiksnių egzistavimo ir jų veikimo studijų metu pasekmė. Studijų rezultatų pasiekimas yra minimalus, tačiau būtinas studijų tikslas. Studijų rezultatai brėžia objektyvias studijavimo trajektorijas, kurioms turi paklusti dėstytojo formuluojami studijų tikslai kaip subjektyvių dėstytojo tikslų atspindys studijų programos koncepcijoje (Adam S., 2004 a). R. Laužackas (2000) taip pat tvirtina, kad rengiant arba tobulinant studijų turinį pirmiausiai apibrėžiami studijų rezultatai (būtinai įgyti kompetencijos arba tolimieji tikslai), o tik po to formuluojami studijų tikslai bei kiti studijų turinio parametrai.

Jei studijų turinyje ryšys tarp objektyvių studijų rezultatų ir subjektyvių dėstytojo formuluojamų studijų tikslų yra silpnas arba visai neegzistuoja, kalbėti apie studijų kokybę, palyginamumą ir pripažinimą nėra prasmės kaip ir tuo atveju, kai studijų rezultatai nėra apibrėžti arba jų apibrėžimas neatspindi objektyvaus pasaulio reikalavimų konkrečiai studijų programai.

Studijų rezultatų pagrindu yra formuluojami svarbiausi studentų pasiekimų *vertinimo kriterijai*, kuriais remiantis parengiama studentų studijų pasiekimų vertinimo metodika. Su studijų pasiekimų vertinimo metodika studentai supažindinami studijų pradžioje. Tuo tikslu gali būti parengtas kelių valandų ar didesnės apimties įvadinis studijų programos kursas, kurio metu aptariami pagrindiniai studijų programos studijų turinio parametrai. Studijų pasiekimų vertinimo paskirtis – nustatyti studento studijų pasiekimus teoriniame ir praktiniame lygmenyje. Vadinasi, nesant apibrėžtų studijų rezultatų, negalima nei nustatyti vertinimo kriterijų, nei parinkti vertinimo metodų, nei parengti vertinimo priemonių. Tik apibrė-

ing student achievements and recognising their qualification. On the other hand, social partnership ensures cooperation of higher education institutions and its units with the representatives of the world of work and other interested societal groups.

Studies which are based on study outcomes are peculiar of the following features: a) clearly defined study outcomes; b) students is the focus of the study process; c) the most important criterion of the quality of higher education is the adequacy of student study achievement to the study outcomes (to defined competencies), not the study content, study methods or their duration. The named parameters mean that not only social partners but also teachers and students themselves should be involved in the planning of study outcomes which determine the quality of future studies. It is evident that the responsibility for the study quality rests with all – social partners, teachers, graduates and students.

Clear defined study outcomes form an important starting point in designing and developing study programme curriculum. Often even in scientific literature *study objectives (or learning objectives)* are mixed with *study outcomes (or learning outcomes)* or study outcomes are confused with *student achievements (or learning achievements)*. *Study objectives* are the purposes which need to be achieved during a certain study period; *study outcomes* are objective requirements of the society and the world of work for the student achievements as a result of studies that form the basis for qualification recognition. *Student study achievements* form a subjective study outcome part. Student study achievements can exceed the defined study outcomes (competencies) or can come short, as they are the consequence of existence and effect of certain factors during the studies, such as student's study effort, aptitude, skills, teacher qualification, material and financial resources of the institution and others. Study outcome achievement is a minimal but necessary study objective. Study outcomes draw objective studying trajectories to which must submit study objectives as a reflection of subjective study objectives in the study programme concept formulated by teacher (Adam S., 2004 a). R. Laužackas (2000) also claims that designing or developing study programme curriculum, first, study outcomes (competencies that should be acquired or final goals) should be defined and only then study objectives and other study programme curriculum parameters should be formulated.

If the relationship between the objective study outcomes and subjective teacher formulated study objectives is weak or does not exist at all in the study programme curriculum, there is no sense speaking about study quality, comparability and recognition the same as in that case when study outcomes are not defined or their definition does not reflect the requirements of objective world for a particular study programme.

On the grounds of the study outcomes the most important student achievement assessment criteria are formulated, used as the basis in developing student study achievement assessment methodology. Students are acquainted with study achievement assessment methodology at the beginning of the studies. For this purpose, an introductory study programme course of several hours or of longer duration could be designed; during this course, the main study programme curriculum parameters are discussed. The purpose of study achievement assessment is to identify student's study achievements on the theoretical and practical levels. If study outcomes are not de-

žus studijų rezultatus atsiranda atskaitos taškas šiems veiksams atlikti. Esant tiksliai ir aiškiai apibrėžtiems studijų rezultatams studentams sudaromos prielaidos suprasti, kokių kompetencijų įsisavinimo jie turi siekti, kaip bus vertinami jų studijų pasiekimai (Dodridge M.J., 2003). Taip realizuojama prasmės dimensija studijoje, plėtojama studentų motyvacija bei siekiai studijų rezultatus paversti savo asmenybės savastimi – įgyjamomis kompetencijomis. Būtent atitinkamų visuomenės ir darbo pasaulio atstovų reikalavimų, suformuluotų aiškiai apibrėžtuose studijų rezultatuose, interiorizacija (žinių ir gebėjimų pavertimas asmenybės savastimi) ir internalizacija (socialinių, kultūrinių ir kitų vertybių bei idealų pavertimas asmenybės savastimi) ir sudaro ugdymo bei profesinio rengimo, kaip žmogaus perkeitimo misijos alfa ir omegą.

Studijų rezultatų apibrėžimas turi būti tikslus ir konkretus, nes studijų kokybė tiesiogiai priklausys nuo studijų rezultatų kokybės. Patys studijų rezultatai, remiantis B. Bloomo (1956) taksonomija, paprastai nusakomi veikiamosios rūšies veiksmažodžių formomis, nurodančiomis išmokimo lygius: *žinias, supratimą, pritaikymą, analizę, sintezę ir vertinimą*. Tinkamai apibrėžti studijų rezultatai turėtų būti nusakomi žodžiais, kurie: a) nurodo, ką studijuojantysis gebės atlikti sėkmingai užbaigęs studijas; b) apibūdina konkrečias priemones, su kuriomis studentas gebės veikti, ir situacijas kuriose jis dirbs; c) nusako reikalaujamą veiklos būdą, kuriuo galima pademonstruoti, ką studentas pasiekė studijų išdavoje. (Moon J., 2002).

Bolonijos proceso dokumentuose (*Report of UK Bologna Seminar Using Learning Outcomes, 2004; Report of Latvia Bologna Seminar on Recognition, 2004*) pabrėžiama, kad studijų rezultatai svarbūs: a) studijų programos studijų turinio rengimui; b) studentų pasiekimų vertinimui; c) studijų kokybės užtikrinimui ir standartams bei d) nacionalinei ir tarptautinei švietimo sistemos plėtotei.

Aiškūs ir tikslūs studijų rezultatų apibrėžimas studijų programos rengimo lygmenyje užtikrina studijų programą sudarančių studijų dalykų ar modulių darną, padeda atskleisti persidengimus tarp kompetencijų, įgyjamų studijuojant skirtingus studijų dalykus, ir palengvina studijų turinio projektavimą ir realizavimą. Remiantis studijų rezultatais, apibrėžiami studijų tikslai, derinami skirtingi tos pačios studijų programos studijų dalykai ir prognozuojama studijų pažangos įžvalga. Studijų rezultatuose atsispindi esminis ryšys tarp dėstymo, studijavimo ir vertinimo. Dėstytojams studijų rezultatai nurodo, kokias žinias, supratimą ir įgūdžius studijų programos studijų turinys ar konkretus studijų programos studijų dalykas turi suteikti studentui, apibrėžia dėstymo, studijavimo ir vertinimo metodus (Adam S., 2004 a). Studentams tiksliai apibrėžtuose studijų rezultatuose jau pačioje studijų pradžioje nurodoma, kuria kryptimi tikslinga projektuoti savo studijas, kokių kompetencijų įsisavinimo iš jų laukiamo užbaigus studijas, kas sąlygoja studijų efektyvumą (Ramsden P., 2000; Palujauskienė A., Petkevičiūtė N., Teresevičienė M., ir kt. 2000).

Studijų kokybės užtikrinimo ir standartų lygmenyje studijų rezultatai didina skaidrumą ir standartų palyginimo galimybes tarp kvalifikacijų. Studijų rezultatai, išreikšti įgyjamomis kompetencijomis, sąlygoja profesijų standartų, kvalifikacijų apibrėžimą bei verti-

fined, it is neither possible to identify assessment criteria nor choose assessment methods or develop assessment tools. Having defined study outcomes, a point of reference to perform these actions appears. If the study outcomes are precisely and clearly defined, assumptions are created for understanding what competencies should be acquired and how study achievement should be assessed (Dodridge M.J., 2003). In this way, the dimension of meaning is realised in the studies, student motivation and pursuits to make study outcomes a part of one's self – the acquired competencies – are developed. Interiorisation of appropriate requirements, raised by the society and the representatives of the world of work, formulated in clearly defined study outcomes (transforming knowledge and skills into one's self), and internationalisation (transforming of social, cultural and other values and ideals into one's self) create alpha and omega of education and vocational education and training as a human's development mission.

A study outcome definition should be exact and concrete as quality of higher education directly depends on the quality of study outcomes. Study outcomes themselves, on the basis of B. Bloom's (1956) taxonomy, are usually defined by the verb forms in active mood which define levels of learning: *knowledge, understanding, application, analysis, synthesis and evaluation*. Properly defined study outcomes should be described by the following words: a) indicate what the student will be able to perform having successfully completed the studies; b) describe concrete means the student will be able to work with and situations where he will work in; c) define the necessary activity method which can demonstrate what the student has achieved upon completion of the studies (Moon J., 2002).

The documents of the Bologna process (*Report of UK Bologna Seminar Using Learning Outcomes, 2004; Report of Latvia Bologna Seminar on Recognition, 2004*) stress that study outcomes are important for: a) study programme curriculum design; b) student achievement assessment; c) assurance of higher education quality and standards d) development of national and international education system.

A clear and exact definition of study outcomes on the study programme curriculum development level ensures the coherence between study subjects or modules which comprise the study programme content helps to reveal the overlapping between competencies acquired studying different study subjects and facilitates study content design and realization. On the grounds of the study outcomes, study objectives are defined, different subjects of the same study programme are cohered and insight into study advancement is forecasted. Study outcomes reflect an essential relationship between teaching, studying and assessment. For teachers, study outcomes indicate what knowledge, skills, understanding and values study programme curriculum or concrete study programme study subject should provide to the student, defines teaching, studying and assessment methods (Adam S., 2004 a). At the very beginning of the studies, the precisely defined study outcomes designate to the students which direction to project their studies to, what competencies they should acquire after the completion of the studies, what are the causes of study efficiency (Ramsden P., 2000; Palujauskienė A., Petkevičiūtė N., Teresevičienė M., and others, 2000).

On the level of quality of higher education assurance and standards, study outcomes increase transparency and standard comparability opportunities between qualifications. Study outcomes, expressed by acquired competencies, determine the definition and assessment of professional standards and

nimą, atskirų kvalifikacijų standartų palyginimo galimybes bei jų pripažinimą. Studijų rezultatai tampa svarbiausiu kriterijumi kuriant ir vertinant standartus nacionaliniame ir tarptautiniame lygmenyje.

Nacionalinės ir tarptautinės švietimo sistemos lygmenyje studijų rezultatai sąlygoja studentų mobilumo augimą, palengvina diplomų bei kvalifikacijų pripažinimą, gerina suteikiamų kvalifikacijų skaidrumą. Visa tai palengvina kreditų sistemos diegimą. Studijų rezultatai sudaro galimybes organizuoti studijas skirtingomis studijų formomis (Adam S., 2004 b).

3 STUDIJŲ REZULTATŲ REIKŠMĖ KVALIFIKACIJŲ PRIPAŽINIMUI IR ĮSIDARBINIMUI

Globalizacijos procesai didina mobilumą darbo rinkoje, todėl kvalifikacijų bei diplomų pripažinimo problema tampa vis aktualesnė. Studijų rezultatai yra vienas svarbiausių kriterijų siekiant kvalifikacijų ir diplomų pripažinimo tarptautinėje darbo rinkoje, nes pripažinimo esmę sudaro ne kiekybiniai kriterijai, tokie kaip studijų trukmė, tipas, bet kokybiniai kriterijai – studijų metu įgytos žinios, supratimas, mokėjimai ir įgūdžiai žinias efektyviai taikyti teorinėms ir praktinėms problemoms spręsti.

Įvairios galimybės studijų rezultatų dokumentavimui ir erdvė pripažinimui jau egzistuoja per numatytas priemones (kreditų sistema, diplomo priedėlis ir kt.). Siekiant pripažinimo nesiimama niveliuoti Europos aukštųjų mokyklų studijų turinio ar studijų organizavimo proceso, tačiau šie parametrai, darantys tiesioginę įtaką studijų rezultatams, negali likti nuošalėje. Galutinis tikslas yra panaikinti skirtumus Europos aukštojo mokslo erdvėje tarp atitinkamų studijų programų studijų rezultatų, t.y. įgyjamų kompetencijų (de Bruin L., 2002).

Studijų rezultatai palengvina skirtingų švietimo sistemų programų panašumų bei skirtumų identifikavimą, yra svarbiausia priemonė studijų programoms palyginti, apibrėžiant ir palyginant įgyjamas kvalifikacijas. Studijų rezultatų principo taikymas studijų programų rengime ir realizavime sudaro prielaidas studijuoti skirtingas sistemas turinčiose aukštojo mokslo institucijose ir pilno akademinio bei kvalifikacinio studijų pripažinimo.

Europos aukštosios mokyklos pripažįsta, kad studijų išdavoje įgyjamos kvalifikacijos turi sudaryti prielaidas asmens profesinės karjeros plėtojei darbo pasaulyje, kuri yra svarbiausia jo asmenybės savirealizacijos, vadinasi, ir gyvenimo prasmės, sąlyga. Šiandien daugelyje pasaulio šalių laikomasi nuomonės, kad sėkmingas įsidarbinimas yra vienas iš studijų kokybės kriterijų. Tarptautinėje darbo rinkoje studijų rezultatų adekvatumas tarptautinei dimensijai lemia sėkmingą įsidarbinimą visoje Europoje ir pasaulyje. Dėl šios priežasties studijų programos turi būti ne tik grindžiamos darbo rinkos poreikiais, bet ir gerai parengtos didaktiniu požiūriu (Bricall M., 2001).

Įsidarbinimas studijų kokybės prasme reiškia: a) išvystytą kūrybinį mąstymą; b) gebėjimą suvokti ir sistemiškai bei metodiškai spręsti problemas; c) socialinių įgūdžių plėtotę, d) saviugdos įgūdžius (Lourtie P., 2001; Osterwalder K., 2001). Jei aukštosios mokyklos studijų programos struktūra ir kiekvienas jos elementas būna grindžiamas aiškiai apibrėžtais studijų rezultatais, stu-

qualifications, separate qualification standard comparability opportunities and their recognition. Study outcomes become the most important criterion in creating and assessing standards on the national and international levels.

On the level of national and international system of education, study outcomes determine the growth of student mobility, facilitate recognition of diplomas and qualifications, and improve the transparency of the provided qualifications. All this facilitates the implementation of a credit system. Study outcomes create opportunities to organise studies in different study forms (Adam S., 2004 b).

3 IMPORTANCE OF STUDY OUTCOMES FOR QUALIFICATION RECOGNITION AND EMPLOYABILITY

Globalization processes increase mobility in the labour market, therefore, the problem of qualification and diploma recognition has become even more relevant. Study outcomes form one of the main criteria in pursuit of qualification and diploma recognition in the international labour market since the essence of recognition consists not on quantitative criteria, such as study duration and study type, but on qualitative criteria, such as knowledge, understanding, and abilities acquired during studies, as well as skills to apply this knowledge efficiently in solving theoretical and practical issues.

Various opportunities for study outcome documentation and space for recognition exist through the foreseen measures (a credit system, a diploma supplement and etc.). Aiming at recognition, European higher education institution study programme curriculum or study organisation process is not intended to be levelled; however, these parameters cannot be left outside as they exert direct impact upon study outcomes. The final goal is to eliminate the differences in the European higher education area between corresponding study programme study outcomes, i.e. acquired competencies (de Bruin L., 2002).

Study outcomes facilitate the identification of similarities and differences in various educational systems and are the most important measure for comparability of study programmes defining and comparing the acquired qualifications. Application of a study outcome principle in study programme curriculum design and realization creates conditions for studying at various higher education institutions with different systems of education and ensure possibilities for receiving full recognition of academic degrees and qualification.

European higher education institutions admit that qualifications acquired as a result of studies should create conditions for the development of person's professional career in the world of work, which is the most important condition for person's self-realization and, consequently, for the meaning of life. Today an opinion exists in many countries of the world that successful employment is one of the criteria of higher education quality. In the international labour market, study outcome adequacy to international dimension determines successful employment in the whole Europe and the world. Due to this reason study programmes curriculum should be grounded on labour market needs and should also be well-prepared with regard to the didactic approach (Bricall M., 2001).

Employment with respect to quality of higher education means: a) development of creative thinking; b) ability to perceive and solve problems in a systematic and methodo-

dijos turėtų padėti studentams plėtoti išvardytus gebėjimus.

Studijų programų studijų turinio orientavimas darbo rinkos poreikiams reikalauja plėtoti jų atvirumą nacionaliniu ir tarptautiniu lygiais. Studijų programų studijų turinio atvirumas socialinei aplinkai atsispindi studentų bei dėstytojų mobilume, dalyvavime tarptautiniuose ir nacionaliniuose tyrimų bei studijų projektuose ir pan. Realizuojama atvirumo koncepcija sudaro prielaidas dėstytojams keistis profesine patirtimi, ją kūrybiškai įvertinti, plėtoti studijų programų ar jų konkrečių kursų pasiūlą, praturtinti jų turinį, studentams įgyti alternatyvių žinių ir patirties, stiprina universiteto (fakulteto/katedros) ryšius su užsienio aukštosiomis mokyklomis ir kitais socialiniais partneriais.

Apskritai paėmus studijų programos atvirumas didina aukštosios mokyklos ar jos konkretaus fakulteto/katedros konkurencingumą, nes gerina tyrimų ir dėstytojų kokybę, lengviau pritraukia fondus tiriamajai veiklai finansuoti ir prisideda prie vieningos Europos aukštojo mokslo erdvės sukūrimo, efektyvesnės absolventų integracijos į bendrą Europos darbo rinką, plėtoja darbo jėgos mobilumą.

4 STUDIJŲ PROGRAMŲ RENGIMAS IR TOBULINIMAS

Studijų tikslas – padėti studentui pasiekti numatytus studijų rezultatus ir įgyti norimą kvalifikaciją. Kokybiškomis studijomis laikytinos tokios studijos, kai visi studijų parametrai (studijų tikslai, studijų turinys, dėstyto ir studijų metodai ir t. t.) yra suderinti su tiksliai apibrėžtais studijų rezultatais (Teresevičienė M., 1998; Jensen E., 1999; Ramsden P., 2000; Kraujutaitytė L., Pečkaitis S., 2003; Adam S., 2004).

Visų studijų programos parametrų jungiamoji grandis yra studijų rezultatai. Studijų programos parametrai privalo turėti priežastinį ryšį: studijų rezultatai – studijų tikslai – studijų turinio dėstymas ir studijos – studentų pasiekimų vertinimas. Studentų studijų pasiekimams ne visuomet atitinka apibrėžtus studijų rezultatus.

Konkrečios studijų programos studijų turinio rengimas ar tobulinimas turi būti laikomas teoriškai pagrįstu, organizuotu bei metodiškai nuosekliu procesu, susidedančiu iš vienas po kito logine seka einančių etapų (Laužackas R., 1997). Detalizuojant studijų programos rengimo darbą galima išskirti šiuos etapus (Laužackas R., 2000; Kraujutaitytė L., Pečkaitis S., 2003; Slater R., 2003):

1. Studijų programos siekiai (gali būti aspiracinio pobūdžio). Siekiniai nurodo kryptį, kuria vyks studijų procesas (Slater R., 2003).
2. Apibrėžiami išmatuojami studijų rezultatai.
3. Pagal studijų rezultatus formuluojami studijų tikslai.

Esminę studijų programos kūrimo dalį apima studijų rezultatų ir iš jų formuojamų studijų tikslų apibrėžimas. Studijų rezultatai yra reikšmingi ir kitų studijų programos parametrų (studijų dalykų turinio, priemonių, metodų, pasiekimų vertinimo kriterijų ir kt.) atžvilgiu.

logical way; c) development of social skills, d) self-education skills (Lourtie P., 2001; Osterwalder K., 2001). If the structure of higher education institution study programme and its each element is grounded on clearly defined study outcomes, studies should help students to develop the named skills.

Study programme curriculum orientation towards labour market needs requires developing their openness on the national and international levels. Study programme curriculum openness to the social environment is reflected in student and teacher mobility, participation in international and national research and study projects, and etc. Realising the concept of openness, the conditions are created for teachers to share their professional experience, evaluate it creatively, develop the supply of study programmes or their concrete courses, enrich their content; for students conditions are created to acquire alternative knowledge and experience, strengthen university (faculty/department) relationships with foreign higher education institutions and other social partners.

In general, study programme openness increases competitiveness of higher education institution or its concrete faculty/department, as it improves the quality of research and teaching, facilitates the attraction of various funds to finance research activity and contributes to the creation of a common European higher education area, efficient graduate integration into the common European labour market and develops labour market mobility.

4 STUDY PROGRAMME CURRICULUM DESIGN AND DEVELOPMENT

The objective of the studies is to help a student to achieve the foreseen study outcomes and acquire the desired qualification. Qualitative studies are such studies when all the parameters of study programme curriculum (study objectives, study subject content, teaching and study methods, and etc.) cohere with precisely defined study outcomes (Teresevičienė M., 1998; Jensen E., 1999; Ramsden P., 2000; Kraujutaitytė L., Pečkaitis S., 2003; Adam S., 2004).

Study outcomes are the linking element of all study programme curriculum parameters. Study programme parameters should have a causal relationship: study outcomes – study objectives – study subject content, teaching and studies methods – student achievement assessment. Student study achievements are not always adequate to the defined study outcomes.

Design or development of a concrete study programme should be considered a theoretically grounded, organised and methodologically consistent process, consisting of logically sequential stages (Laužackas R., 1997). Elaborating study programme design, the following stages can be discerned (Laužackas R., 2000; Kraujutaitytė L., Pečkaitis S., 2003; Slater R., 2003):

1. Study programme purposes (can be of aspiration nature) are identified. Purposes indicate the direction of the study process (Slater R., 2003).
2. Measurable study outcomes are defined.
3. Study objectives are formulated according to the study outcomes.

An essential part of the study programme design consists of the definition of study outcomes and study objectives formulated out of the study outcomes. Study outcomes are also significant with regard to other parameters of the study programme (study subject content, means, achievement assessment criteria, and etc.).

4. Studijų rezultatai ir juos atitinkantys studijų tikslai suskirstomi į sritis pagal giminingumo požymį.

5. Giminingų studijų rezultatai ir studijų tikslai grupuojami į atskirus studijų dalykus/modulius, turinčius atskirus studijų dalykų/modulių rezultatus, tikslus, turinį, metodus ir kt.

6. Įvertinus studijų dalykų/modulių esmines charakteristikas, nustatoma dalykų/modulių apimtis valandomis ir kreditais. Atskirų studijų dalykų rezultatai bei tikslai skaidomi pagal sritis ir lygmenis (Bloom B.S. 1956; Krathwohl D.R., Bloom B.S., Masia B.B. 1964).

7. Numatomi studijų rezultatų pasiekimų vertinimo metodai, formos ir priemonės.

Studentų studijų pasiekimų vertinimo tikslas – nustatyti, ar studentas pasiekė apibrėžtus studijų rezultatus, t.y. ar įgijo numatytas kompetencijas ir remdamasis jomis geba paaiškinti tam tikrus reiškinius ir procesus bei pritaikyti juos praktinei veiklai (Laužackas R., Teresevičienė M., 2003).

8. Atsižvelgiant į nustatytus studijų rezultatus, tikslus ir pasiekimų vertinimo metodus, numatomi dėstyto bei studijų metodai, būdai, priemonės ir reikalingi išteklių.

9. Atliekamas visų studijų dalykų/modulių studijų trukmės optimizavimas atsižvelgiant į planuojamus studijų dalykų/modulio rezultatus, tarpdalykinius ryšius, turimus resursus ir kt.

Siekiant užtikrinti glaudų studijų rezultatų ryšį su darbo rinkos poreikiais, jos materialinę bazę bei praktinių studijų efektyvumą, studijų programą baigusiu absolventų įsidarbinimo pagal specialybę didinimą bei programos konkurencingumą, studijų programos komitetas turi nuolat keistis informacija, palaikyti ryšį su visais studijų rezultatais suinteresuotais socialiniais partneriais – studentais, absolventais, darbdaviais, atitinkamomis valstybės institucijomis, profesinių sąjungų ir asociacijų, kitų suinteresuotų visuomenės grupių atstovais ir t. t. (Laužackas R., 2000).

Lietuvoje socialinės partnerystės sąvoka kol kas suvokiama įvairiai, nes vis dar ne visai aiškios socialinių partnerių funkcijos, jie per mažai įtraukiami į studijų proceso aukštosiose mokyklose organizavimą. Kita vertus, tinkamai organizuoti socialinių partnerių veiklą sudėtinga, nes šalyje mažoka stiprių profesinių organizacijų, šiuolaikinių įmonių, kurios suvoktų ir turėtų dalyvavimo tokioje veikloje tradiciją ir patirtį. Pasaulinė patirtis rodo, kad socialinių partnerių dalyvavimas studijų programų komitetų darbe yra svarbus: mažina studijų rezultatų atotrūkį nuo darbo pasaulio poreikių, didina tam tikros studijų programos absolventų įsiliejimo į darbo rinką perspektyvas ir kt.

5 IŠVADOS ARBA ĖMPIRINIO STUDIJŲ KOKYBĖS TYRIMO METMENYS STUDIJŲ REZULTATŲ PARADIGMOJE

Matome, kad studijų rezultatų reikšmė ir jų vaidmuo studijų kokybei yra milžiniška. Studijų rezultatai vaidina svarbų vaidmenį gerinant studijų programų rengimo ir jų realizavimo kokybę ir siekiant kvalifikacijų bei diplomų pripažinimo besiformuojančioje vieningoje europinėje aukštojo mokslo erdvėje. Aiškus ir tikslus studijų rezultatų apibrėžtumas yra būtina (nors ir nepakankama) stu-

4. Study outcomes and corresponding study objectives are discerned into areas according to the feature of relatedness.

5. Related study outcomes and study objectives are grouped into separate study subjects/modules, which achieve separate study subjects/module outcomes, objectives, content, methods, and etc.

6. Having evaluated the essential characteristics of study subjects/modules, the volume of subjects/modules is determined in hours and credits. Separate study subject outcomes and objectives are divided according to areas and levels (Bloom B.S. 1956; Krathwohl D.R., Bloom B.S., Masia B.B. 1964).

7. Study outcomes achievement assessment methods, forms and means are foreseen.

The objective of the student study achievement assessment is to determine if a student reached the defined study outcomes, i.e. if he has acquired the foreseen competencies and on this basis is able to explain certain phenomena and processes and apply them to practical activity (Laužackas R., Teresevičienė M., 2003).

8. With regard to the set study outcomes, objectives and achievement assessment methods, teaching and study methods, ways, means and necessary resources are determined.

9. Optimisation of all subjects/module study duration is performed taking into account the planned study subject/module outcomes, interdisciplinary relations, available resources, and etc.

Aiming at ensuring a close study outcome relationship with the labour market needs, its material basis and the efficiency of practical studies, increase in the employability of the study programme graduates according to the acquired speciality and programme competitiveness, the study programme committee should constantly share information, maintain links with all stakeholders – social partners interested in study outcomes – students, graduates, employers, respective state institutions, trade union and association representatives, and etc. (Laužackas R., 2000).

In Lithuania, the concept of social partnership has been understood differently as the functions of social partners are still not clear; their involvement into organization of the study process in higher education institutions is inadequate. On the other hand, it is rather difficult to organise the activities of social partners properly; there are few strong professional organisations and modern enterprises which could perceive and have traditions and experience of participating in such activities. The world-wide experience indicates that social partner participation in the work of study committees is important: it reduces the gap between study outcomes and the demands of the world of work, increases the perspectives of graduates of a certain study programme to enter the labour market, and etc.

5 CONCLUSIONS OR OUTLINE OF EMPIRICAL RESEARCH OF QUALITY OF HIGHER EDUCATION IN THE STUDY OUTCOME PARADIGM

It is evident that the importance of study outcomes and their role for study quality is immense. Study outcomes play an important role in improving the quality of study programme design and realization and aiming at recognition of qualifications and diplomas in the development of common European higher education area. Clear and precise study outcome characterisation is a necessary (though insufficient)

dijų kokybės sąlyga. Vadinasi, turėti moksliskai pagrįstą informaciją apie studijų programų kokybę universitetuose ir kolegijose labai svarbu. Už studijų programų kokybę čia paprastai atsako studijų programų vadovai. Nuo jų didaktinės kvalifikacijos priklauso studijų programų studijų turinio rengimo ir realizavimo kokybė, todėl ištyrus, kaip universitetuose ir kolegijose remiamasi studijų rezultatais studijų programoms rengti ir realizuoti, būtų galima susidaryti vaizdą apie studijų kokybę, studijų programų vadovų ir dėstytojų didaktinio mokymosi poreikius.

Studijų rezultatų atitikimas objektyviems visuomenės ir darbo pasaulio reikalavimams, aiškus ir tikslus jų apibrėžtumas priklauso nuo veiksmingo socialinių partnerių ir akademinės bendruomenės bendradarbiavimo. Toks bendradarbiavimas atsispindi studijų programų komitetų veikloje, todėl tyrimo išdavoje būtų svarbu gauti duomenis apie tai, kaip aukštosiose mokyklose sudaromi studijų programų komitetai, kokie socialiniai partneriai įtraukiami į jų veiklą, kokių socialinių partnerių nuomonė yra svarbi studijų kokybei užtikrinti, kokias funkcijas šiuose komitetuose atlieka akademinės bendruomenės atstovai, o kokias – socialiniai partneriai ir akademinės bendruomenės nariai drauge.

Studijų kokybė nemažai priklauso nuo dėstytojų didaktinės srities kvalifikacijos, todėl tyrimo išdavoje svarbu gauti duomenis apie dėstytojų ir studijų programų vadovų didaktinį pasirengimą rengti ir tobulinti studijų programų kokybę: kokią studijų turinio rengimo didaktinę logiką jie naudoja, kokie jų nuomone yra svarbiausi studijų turinio parametrai, be kurių negalima parengti kokybiškos studijų programos, kokie veiksniai daugiausiai lemia studijų kokybę, kokius studijų turinio parametrus reikėtų pirmiausiai tobulinti ir pan. Tokie duomenys leistų nustatyti aukštųjų mokyklų dėstytojų didaktinės srities kvalifikacijos tobulinimo poreikius. Kita svarbi informacija – kokių kompetencijų įgijimas ir plėtotė pirmiausia akcentuojama studijų turinyje? Šie duomenys leistų susidaryti tam tikrą vaizdą apie filosofiją ir mokslinę metodologiją, kuria grindžiamas studijų turinys.

Svarbus studijų kokybės kriterijus – studijų rezultatų atitikimas nacionalinei ir tarptautinei dimensijai, todėl aukštosios mokyklos atvirumas – dalyvavimas įvairiuose nacionalinio ir tarptautinio masto projektuose, studentų bei dėstytojų tarptautinis mobilumas – yra svarbi studijų kokybės užtikrinimo sąlyga. Dėstytojai, studijų programų vadovai, studentai, aukštosios mokyklos vadovai, bendraudami su savo kolegomis ir socialiniais partneriais iš kitų šalies ir užsienio aukštųjų mokyklų, įgyja galimybę lyginti svarbiausius studijų programų parametrus, juos atitinkamai tobulinti. Organizuojant studijų kokybės empirinį tyrimą, studijų rezultatų paradigmoje tikslinga gauti duomenis ne tik apie minėtus, bet ir kitus studijų turinio parametrus, įtakančius studijų kokybę.

precondition for the quality of higher education. It appears that it is very important to have scientifically grounded information about the quality of study programmes at universities and colleges. Study programme supervisors are the persons who are usually responsible for the quality of study programmes and the quality of study programme curriculum design and realization depends on their didactical qualification. Therefore, it is important to explore if study programme design and realization is based on study outcomes at universities and colleges as this research would provide the view about the study quality and about the study programme supervisors and teachers didactical learning needs.

The adequacy of study outcomes to the objective requirements of the society and the world of work, their clear and precise definition depend on efficient collaboration of social partners and academic community. Such collaboration is reflected in study programme committee activity, therefore, as a result of research, the data on the following issues would be of utmost importance: how such study programme committees are formed at higher education institutions; what social partners are involved into their activity; the opinion of what social partners is significant to ensure study quality; what functions are played in these committees by the representatives of academic community and what functions are played by social partners together with the members of academic community.

Quality of higher education at large depends on teacher didactical qualification; therefore, the obtained research data about didactical qualification of teachers and study programme supervisors to design and develop study programme quality would be essential: what didactical logics of curriculum design is used, which are, in their opinion, the most important curriculum parameters, indispensable for the preparation of a qualitative study programme, what factors mainly determine the study quality, what curriculum parameters should be developed in the first place, and etc. Such data would allow determining higher education institution teacher didactical qualification development needs. Another kind of important information is the data about which competencies should be given priority in the study programme curriculum. These data would allow to have a certain picture about the philosophy and scientific methodology the study programme curriculum is grounded on.

An important quality of higher education criterion is study outcome adequacy to national and international dimension; therefore, openness of higher education school – participation in various national and international projects, student and teacher international mobility – is an important condition for assurance of higher education quality. Teachers, study programme supervisors, students, heads of higher education institutions, cooperating with their colleagues and social partners from other higher education institutions in the country and abroad, acquire a possibility to compare the most important study programme parameters and develop them accordingly. Organising empirical research into quality of higher education in the study outcome paradigm, it is necessary to obtain the data not only about the above mentioned parameters but also about other parameters of study programme curriculum which influences study quality.

LITERATŪRA / REFERENCES

- Adam S. (Rapporteur) (2004 a). *Using Learning Outcomes: a Consideration of Nature, Role, Application and Implications for European Education of Employing 'Learning Outcomes' at Local, National and International Levels*. The Report of UK Bologna Seminar 1-2 July 2004 Heriot-Watt University, Edinburgh. Available at <http://www.bologna-edinburgh2004.org.uk/Documents/learningoutcomesfinalversion/>. Site visited 28th April 2005.
- Adam S. (Rapporteur) (2004 b). *Improving the Recognition System of Degrees and Study Credit Points in the European Higher Education Area*. 'Bologna' Seminar on Recognition, University of Latvia, Riga, Latvia 3–4th December 2004. Available at <http://www.bologna-riga2004.org.uk/Documents>. Site visited 28th April 2005.
- Aukštojo mokslo įstatymas (2000). Aktualiai redakcija, 2005 06 30. Internetinis adresas: www.lrs.lt. Puslapis aplankytas 2005 m. rugsėjo 20 d.
- Bitinas B. (1992). *Didaktinės koncepcijos*. Vilnius: VPU.
- Bloom B (1956). *Taxonomy of Educational Objectives – The Cognitive Domain*. Longman, New York.
- Bricall M. (2001). Potential convergence and the cost of status quo // *Thema*, 1, EUA.
- Communique Berlin. (2003) European Commission. Available at <http://www.upf.es/bologna/obologna/ees/document/institut/2003/fromberlin.pdf>. Site visited 15th March 2005.
- Dodridge M. J. (2003). Learning Engineering Through Projects – Case Study. Learning Outcomes and their Assessment in Independent Studies. Available at http://www.pbtle.ac.uk/pble_guide_2003-02-14_case_study01.pdf. Site visited 6th May 2005.
- Joint declaration of the European Ministers of Education, convened in Bologna on the 19th of June 1999 (1999). Bologna. Available at <http://www.esib.org/>. Site visited 15th March 2005.
- Krathwohl D. R., Bloom B. S., Masia B. B. (1964). Taxonomy of Educational objectives, the Classification of Educational Goals // *Handbook II: Affective Domain*. New York.
- Kraujutaitytė L., Pečkaitis J.S. (2003). *Nuotolinių studijų organizavimas: strategijos ir technologijos*. Vilnius: LTU.
- Kristoffersen A., Sursock A., Westerheijden D. (1998). *Report: Quality Assurance in Higher Education. Manual of Quality Assurance: Procedures and Practices*. EC/Phare/European Training Foundation.
- Jensen E. (1999). *Tobulas mokymas*. Vilnius: AB OVO.
- Laužackas R. (2000). *Mokymo turinio projektavimas: standartai ir programos profesiniame rengime*. Kaunas: VDU.
- Laužackas R. (1997). *Profesinio ugdymo turinio reforma: didaktiniai bruožai*. LR ŠMM Profesinio mokymo metodikos centras, VDU Profesinio rengimo studijų centras.
- Laužackas R., Pukelis K. (2000). Kvalifikacija ir kompetencija: samprata, santykis bei struktūra profesijos mokytojo veikloje // *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 3, p. 10–17.
- Laužackas R., Teresevičienė M. (2003). Studijų rezultatai ir jų vertinimo kaita // *Akademine edukologija*. Monografija I. Vilnius: Mokslo tyros institutas, p. 301–314.
- Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymas, 2000 m. koovo mėn. 21 d, Nr. VIII- 1586, Vilnius.
- Lourtie P. (Rapporteur) (2001). Furthering the Bologna Process Report to the Ministers of Education of the signatory countries. Prague, May, 2001. Available at http://www.coe.int/T/E/Cultural_Cooperation/education/Higher_education/Activities/bologna_Process/Pedro_Lourtie.asp. Site visited 14th May 2005.
- Moon J. (2002). *The Module and Programme Development Handbook*. Kogan Page.
- Nekrošius V. (2003). *Kokybės užtikrinimo vadovas*. Vilnius: LRŠMM. Internetinis adresas: www.smm.lt/. Puslapis aplankytas 2005 m. birželio 9 d.
- Palujauskienė A., Petkevičiūtė N., Teresevičienė M., Ivanauskienė V., Juraitė K., Mačianskienė N., Valiuškevičiūtė A., Pundzienė A. (2000). Gero mokymo aukštojoje mokykloje prigimtis // *Universitetinė didaktika. Švietimo studijos 5*. Vilnius: Garnelis, p. 63–68.
- Pukelis K. (1999). „Curriculum“ sampratos adaptavimas lietuviškoje pedagoginėje kultūroje: problemos ir siūlymai // *Socialinės kaitos procesai ir profesinio rengimo vyksmas*, 2 knyga, p. 82–89.
- Osterwalder K. (2001). Conclusions of the work of thematic groups // *Thema*, 1, EUA, p. 41–44.
- Ramsden P. (2000). *Kaip mokyti aukštojoje mokykloje*. Vilnius: Aidai.
- Slater R. (2003). Guidelines on learning outcomes. Centre for the Enhancement of learning and Teaching. Academic Quality Office, UK. Available at <http://www.qaa.ac.uk/>. Site visited 29th April 2005.
- Targamadžė A. (grupės vadovas) (2000). *Universitetinių ir neuniversitetinių studijų plėtotės koncepcijos metmenys*. Vilnius: LMT.
- Teresevičienė M. (1998). *Andragoginė didaktika*. Vilnius: Gimtasis žodis.
- Želvys R. (2000). Aukštosios mokyklos didaktika kaip taikomoji edukologijos šaka // *Universitetinė didaktika*. Vilnius: Garnelis.

*Įteikta 2005 m. rugsėjo mėn.
 Delivered 2005 September*

KEŠTUTIS PUKELIS
 Vytauto Didžiojo universiteto
 Studijų kokybės centro vadovas
 Edukologijos katedros profesorius
 Mokslinių interesų kryptys:
 studijų kokybės, karjeros projektavimo
 ir mokytojų rengimo tyrimai

Vytauto Didžiojo universitetas
 Studijų kokybės centras
Laisvės al. 53, LT-44309 Kaunas, Lithuania
k.pukelis@smf.vdu.lt

NORA PILEIČIKIENĖ
 Mokslinių interesų kryptys:
 universitetinių studijų kokybės tyrimai

Vytauto Didžiojo universitetas
 Edukologijos katedra
Donelaičio str. 52, LT-44244, Kaunas, Lietuva
nora_pileicikiene@fc.vdu.lt

KEŠTUTIS PUKELIS
 Head of Centre for Quality of Studies
 at Vytautas Magnus University
 Professor of the Department of Education
 Research interests:
 quality of studies, career designing
 and teacher education

Vytautas Magnus University
 Centre for Quality of Studies

NORA PILEIČIKIENĖ
 Research interests:
 research on the quality of university studies

Vytautas Magnus University
 Department of Education